

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันปัญหาสารเสพติดได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วและมีผลกระทบอย่างรุนแรงต่อความมั่นคงของชาติทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและคุณภาพประชากรโดยการกระจายไปถึงระดับหมู่บ้าน ชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของสังคม มีการแพร่กระจายเข้าไปในกลุ่มนักเรียน นักศึกษา และเยาวชนซึ่งเป็นพลังสำคัญของประเทศชาติในอนาคต ทำให้กลุ่มเยาวชนมีความเสี่ยงสูงต่อการติดสารเสพติด (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, 2544, หน้า 1)

จากการสำรวจสถานการณ์การแพร่ระบาดของสารเสพติดในประเทศไทยของสำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พ.ศ. 2543 พบว่า มีผู้ใช้สารเสพติดซึ่งอยู่ในวัยทำงาน และวัยรุ่นประมาณ 3,000,000 คน เป็นผู้เสพประมาณ 2,700,000 คน และเป็นผู้ติดสารเสพติดประมาณ 300,000 คน พบว่าประมาณ 80% ของผู้ติดสารเสพติดเป็นผู้ติดยาบ้า (กรมสุขภาพจิต, 2544, หน้า 9) และจากข้อมูลของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนทั่วประเทศ ในช่วง พ.ศ. 2539-2543 พบว่า เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดคดีสารเสพติดสูงเป็นอันดับ 1 มาตลอดและพบว่า ในปี พ.ศ. 2541-2543 ประเภทสารเสพติดที่เด็กและเยาวชนกระทำความผิดมากที่สุด คือ แอมเฟตามีน สารระเหย และเฮโรอีน และเมื่อศึกษาเฉพาะคดีสารเสพติดประเภทยาบ้า ในปี พ.ศ. 2541 มีเด็กและเยาวชนกระทำความผิดจำนวน 15,411 ราย ในปี พ.ศ. 2542 จำนวน 17,461 ราย และในปี พ.ศ. 2543 จำนวน 17,849 ราย ซึ่งมีแนวโน้มสูงขึ้นโดยอายุของเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดอยู่ระหว่าง 15-18 ปี มากที่สุด (ศาลเยาวชนและครอบครัว, 2544, หน้า 1-11) และจากข้อมูลของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดระยอง ในช่วง พ.ศ. 2541-2543 พบว่าคดีสารเสพติดประเภทแอมเฟตามีนสูงเป็นอันดับ 1 เช่นเดียวกัน ซึ่งในปี พ.ศ. 2541 มีเด็กและเยาวชนติดสารเสพติดที่กระทำความผิดจำนวน 319 ราย ปี พ.ศ. 2542 จำนวน 235 ราย และในปี พ.ศ. 2543 จำนวน 200 ราย ตามลำดับ อายุของเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดอยู่ระหว่าง 15-18 ปี เช่นเดียวกัน (สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดระยอง, 2544, หน้า 1-3)

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ พบว่าปัจจัยเสี่ยงที่ทำให้เกิดการใช้สารเสพติด เกิดจากปัจจัยทางด้านชีววิทยา ด้านจิตใจ ด้านสังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันสูงมาก (ทรงเกียรติ ปิยะกะ, และเวทิน ศันสนียเวทย์, 2540, หน้า 179-186) โดยเฉพาะปัจจัยทางด้านจิตใจที่เป็นสาเหตุสำคัญที่ชักนำให้ติดสารเสพติดคือ บุคลิกภาพพื้นฐาน ซึ่งเป็นผลมาจากการเลี้ยงดูของครอบครัวในวัยเด็กสภาพครอบครัวที่ขาดความอบอุ่น สัมพันธภาพของบิดามารดาที่ไม่ดีต่อบุตรและสาเหตุการหย่าร้างของครอบครัว นับว่าเป็นความกดดันทางด้านจิตใจทำให้บุคคลมีแนวโน้มที่จะมีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองต่ำ (ภาวิณี อยู่ประเสริฐ, 2540, หน้า 39) และ สุรัช วิริยะมนตรี (2541, หน้า 56) สอดคล้องกับการศึกษาของ สมพร สุทัศนีย์ (2542, หน้า 77-79) พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดา การรับรู้ตนเอง และความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นปัจจัยที่ร่วมกันทำนายความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กก่อนวัยรุ่น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ จงกลณี ดุษฎีเจริญ, ระวีวรรณ แสงฉาย, จรวยพร สุภาพ, และสุวัฒน์ ศรีสรจักร์ (2541, หน้า 22) พบว่า การเห็นคุณค่าในตนเองและสัมพันธภาพของวัยรุ่นกับบิดามารดาสามารถทำนายการปรับตัวของวัยรุ่นได้

บุคคลที่มีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองต่ำ มักจะประสบความล้มเหลวในด้านต่าง ๆ เช่น จะสูญเสียสัมพันธภาพระหว่างบุคคล สูญเสียความสามารถในหน้าที่การงานหรือฐานะทางเศรษฐกิจเมื่อเผชิญความแตกต่างของวัฒนธรรมและค่านิยมของสังคม ไม่สามารถปรับตนเองให้เข้ากับมาตรฐานของสังคมใหม่ได้ (Mruk, 1995, p. 67) มีความวิตกกังวลสูง รู้สึกไม่มีความสุข เก็บกดอารมณ์และความรู้สึกของตนเอง ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นหรือความต้องการที่แท้จริงของตน ออกมา (Gergen, 1971, p. 76) มองตนเองว่าไร้ค่า ไม่มีความสามารถ ไม่เชื่อมั่นในตนเอง (Branden, 1985, p. 110) สูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง ไม่สามารถเผชิญปัญหาหรือเอาชนะปัญหา มองโลกในแง่ร้าย ไม่มีสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น มักจะอยู่ใต้อิทธิพลของผู้อื่น (Satir, 1991, p. 31) เมื่อต้องเผชิญกับปัญหาชีวิตหรือปัญหาสังคม จึงหาทางออกด้วยการใช้สารเสพติดเป็นเครื่องช่วยระงับความทุกข์ (ธงชัย อุ่นเอกลาภ, 2541, หน้า 17) ซึ่งจากการศึกษาของ ไอลีน, โรเบิร์ต, ดีเรค, และฟิลลิป (Eileen, Robert, Derek, & Phillip, 1993, pp. 224-228) พบว่า บุคคลที่มีความภาคภูมิใจในครอบครัวตนเองต่ำจะมีพฤติกรรมการใช้สารเสพติด และจากการศึกษาของ อนุพงษ์ สุธรรมนิรันดร์, อุไรวรรณ แก่นจันทร์, ถักขณา พงษ์ภูมมา, และวัลลียา สุวรรณโชติ (2544, หน้า 3) พบว่า การมีความภาคภูมิใจแห่งตนต่ำมีความสัมพันธ์กับการใช้ยาบ้าในวัยรุ่น เพราะเด็กที่เห็นคุณค่าในตนเองต่ำมักจะต้องพึ่งสิ่งเสพติดต่าง ๆ เพื่อชดเชยความรู้สึกภายในลึก ๆ ที่ขาดหายไป ส่วนคนที่เห็นคุณค่าในตนเองสูง สามารถมีชีวิตอยู่ได้ด้วยตนเองอย่างมีความสุขโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาเสพติด (เกียรติวรรณ อมตยกุล, 2543, หน้า 6) คินเนียร์, เมททาร์, และ โอเคย์ (Kinnier, Metha, & Okey,

1994, pp. 51-56) วิจัยพบว่า การใช้ยาเสพติดและภาวะสุขภาพจิตเสื่อมมีความสัมพันธ์กันเป็นเส้นตรง โดยเมื่อมีการใช้ยาเสพติดเพิ่มขึ้น ก็พบว่า มีความซึมเศร้าเพิ่มขึ้น มีการเห็นคุณค่าในตนเองลดลง และมีความล้มเหลวในชีวิต และจากการศึกษาผู้ที่กลับมาเสพยาเสพติดซ้ำ พบว่า ผู้ที่มีการเห็นคุณค่าในตนเองต่ำหลังจากการบำบัดรักษาจะกลับมารับการรักษามากกว่าผู้ที่มีการเห็นคุณค่าในตนเองสูง (Duddley, 1996, p. 1044)

อีริกสัน (Erickson, 1968) กล่าวว่า บุคคลสามารถพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองได้ตลอดชีวิต โดยเฉพาะในระยะเวลาของการวัยรุ่นระหว่างอายุ 15-18 ปี หากช่วงชีวิตวัยรุ่นนี้ได้รับประสบการณ์ที่ดีจะช่วยให้บุคคลสามารถปรับตัวในสังคมได้มีอารมณ์มั่นคง เห็นคุณค่าในตนเองพร้อมเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในวันข้างหน้า (Hurlock, 1967, pp. 10-13) ได้มีนักวิจัยหลายคนได้ทดลองใช้วิธีการต่าง ๆ ในการเสริมสร้างและพัฒนาให้เยาวชนที่เคยใช้สารเสพติดและกำลังจะเลิกใช้ด้วยการพัฒนาให้มีการเห็นคุณค่าในตนเองเพิ่มขึ้นนั้นมีหลายวิธี เช่น การจัดโปรแกรมพฤติกรรมกล้าแสดงออกอย่างเหมาะสม (ปีพมา เรณูมาร, 2539) การปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่ม (นริสา จิตรสมนึก, 2540) การใช้โปรแกรมฝึกทักษะการสื่อสารระหว่างบุคคล (สุกัญญา พีระวรรณกุล, 2541) การให้คำปรึกษาเป็นกลุ่มแบบเหตุผล อารมณ์ (สุรรัตน์ จันตา, 2542) การใช้กิจกรรมการออกกำลังกายเป็นสื่อ (ปรารธนา ช้อนแก้ว, 2542) และกลุ่มโตโกเทอร์ปี (อนุสรณ์ พงษ์สวัสดิ์, 2544) เป็นต้น ซึ่งพบว่า วิธีการต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยทำให้การเห็นคุณค่าในตนเองพัฒนาขึ้น และจากการศึกษาพบว่าวิธีการหนึ่งที่น่าจะได้ผลดีคือ การใช้เทคนิคการแบ่งปันความสำเร็จ (success sharing) ซึ่งเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้บุคคลรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง โดยการให้บุคคลมองเห็นตนเองทางบวก ได้แก่ การระลึกถึงความสำเร็จในอดีตแล้วบอกเล่าความสำเร็จให้ผู้อื่นรู้ และรับรู้ความสำเร็จของผู้อื่น ซึ่งเป็นกระบวนการแบ่งปันความสำเร็จ ทั้งนี้โดยปกติบุคคลที่ประสบความล้มเหลวจะรู้สึกท้อแท้หมดกำลังใจ หมดหวัง รู้สึกว่าตนเองไร้ค่า บุคคลเหล่านี้จะลืมประสบการณ์แห่งความสำเร็จที่เคยมีมาในอดีต ซึ่งอาจเป็นความสำเร็จที่สำคัญอันยิ่งใหญ่หรือแม้แต่ความสำเร็จเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เคยทำให้ตนเองรู้สึกภาคภูมิใจ การลืมประสบการณ์ทางบวกเช่นนี้ทำให้บุคคลมองไม่เห็นตนเองในด้านบวก โดยที่กระบวนการของเทคนิคการแบ่งปันความสำเร็จ จึงเป็นการพัฒนาความสามารถในการรับรู้ของบุคคลในด้านบวก โดยให้แต่ละบุคคลในกลุ่มแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้สึกที่ดีที่มีต่อความสำเร็จทั้งในอดีตและปัจจุบัน กระตุ้นให้บุคคลตระหนักถึงศักยภาพของตนเองที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในและค้นหาให้พบแล้วนำมาแลกเปลี่ยนแบ่งปันประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดการรับรู้ว่าตนเองมีค่ามีความสามารถและเห็นคุณค่าในตนเองเพิ่มขึ้น (Canfield, 1994, pp. 40-43)

เยาวชนผู้ใช้สารเสพติดในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนเป็นบุคคลกลุ่มหนึ่งที่ด้อยโอกาสทั้งทางด้านการศึกษา สิ่งแวดล้อมและสภาพความเป็นอยู่ (ศาลเยาวชนและครอบครัว,

2544, หน้า 54) และเป็นเด็กที่ชีวิตขาดความเป็นส่วนตัว เสงา ว่าแห้ว ท้อแท้ จิตใจ อ่อนแอ ไม่มี ความหวังในการดำเนินชีวิต คิดว่าตนเองไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมและเป็นคนที่ไม่มีความค่า (นัทธี จิตสว่าง, และสุนนทิพย์ ใจเหล็ก, 2544, หน้า 46-52) การช่วยให้เยาวชนเหล่านี้มองตนเองด้านบวก และใช้ศักยภาพที่มีอย่างเต็มความสามารถ จะช่วยเสริมสร้างการเห็นคุณค่าในตนเองได้ เทคนิคการ แบ่งปันความสำเร็จเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้รับคำปรึกษา มองตนเองในด้านบวกและสามารถนำ ความรู้สึกนึกคิดด้านบวกนั้นไปใช้อย่างเหมาะสม เพื่อช่วยเพิ่มการเห็นคุณค่าในตนเองได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทดลองใช้เทคนิคการแบ่งปันความสำเร็จเพื่อช่วยเสริมสร้างการเห็นคุณค่าใน ตนเองให้แก่เยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดระยองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขและกลับตนเป็นพลเมืองดี เพื่อเป็นทรัพยากรที่มี คุณภาพของประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อเปรียบเทียบผลการใช้เทคนิค การแบ่งปันความสำเร็จต่อการเห็นคุณค่าในตนเองของ เยาวชนผู้ใช้สารเสพติดระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม

สมมติฐานในการวิจัย

1. มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างวิธีการทดลองกับระยะเวลาของการทดลอง
2. การเห็นคุณค่าในตนเองของเยาวชนผู้ใช้สารเสพติดที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม ที่ใช้ เทคนิคการแบ่งปันความสำเร็จสูงกว่ากลุ่มควบคุมในระยะหลังการทดลอง
3. การเห็นคุณค่าในตนเองของเยาวชนผู้ใช้สารเสพติดที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม ที่ใช้ เทคนิคการแบ่งปันความสำเร็จสูงกว่ากลุ่มควบคุมในระยะติดตามผล
4. การเห็นคุณค่าในตนเองของเยาวชนผู้ใช้สารเสพติดที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม ที่ใช้ เทคนิคการแบ่งปันความสำเร็จภายหลังการทดลองสูงกว่าระยะก่อนการทดลอง
5. การเห็นคุณค่าในตนเองของเยาวชนผู้ใช้สารเสพติดที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม ที่ใช้ เทคนิคการแบ่งปันความสำเร็จในระยะติดตามผลสูงกว่าระยะก่อนการทดลอง
6. การเห็นคุณค่าในตนเองของเยาวชนผู้ใช้สารเสพติดที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม ที่ใช้ เทคนิคการแบ่งปันความสำเร็จภายหลังการทดลองกับระยะติดตามผลไม่แตกต่างกัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงผลของเทคนิคการแบ่งปันความสำเร็จต่อการเห็นคุณค่าในตนเองของเยาวชนที่ใช้สารเสพติด
2. เป็นแนวทางให้แก่บุคลากรด้านการให้คำปรึกษาได้มีทางเลือกเพิ่มขึ้นในการนำเทคนิคการแบ่งปันความสำเร็จไปประยุกต์ใช้ในการให้คำปรึกษาเพื่อพัฒนาให้เยาวชนเกิดการเห็นคุณค่าในตนเอง
3. สามารถนำผลที่ได้รับหลังการใช้เทคนิคการแบ่งปันความสำเร็จมาใช้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต และเป็นแนวทางในการปรับปรุงกิจกรรม และนำไปใช้ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดระยอง และกลุ่มอื่น ๆ เช่น กลุ่มผู้พิการ กลุ่มเด็กในสถานสงเคราะห์ กลุ่มผู้ถูกคุมประพฤติ เป็นต้น

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากร เป็นเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดระยอง ที่ใช้สารเสพติดประเภทยาบ้า ในปี พ.ศ. 2545 เพศชาย อายุ 15-18 ปี จำนวน 82 คน
 2. กลุ่มตัวอย่าง เป็นเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดระยอง ที่ใช้สารเสพติดประเภทยาบ้า ในปี พ.ศ. 2545 เพศชาย อายุ 15-18 ปี ซึ่งมีคุณสมบัติ ดังนี้
 - 2.1 ปัจจุบันไม่ใช้สารเสพติด
 - 2.2 ต้องโทษเป็นครั้งแรก
 - 2.3 เคยใช้ยาบ้าระยะเวลาไม่เกิน 2 ปี
 - 2.4 ไม่มีอาการทางจิต และประสาทหรือเชาวน์ปัญญาต่ำ
 - 2.5 ไม่มีความพิการทางกายอันจะเป็นอุปสรรคต่อการเข้าร่วมกิจกรรมการทดลอง
 - 2.6 สามารถอ่านออกเขียนภาษาไทยได้
 - 2.7 มีคะแนนการเห็นคุณค่าในตนเองอยู่ในระดับตั้งแต่เปอร์เซ็นต์ไทล์ที่ 25 ลงมา
 - 2.8 สวมครใจเข้าร่วมการทดลอง
- กลุ่มกลุ่มตัวอย่างที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่กำหนดด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย เป็นกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมกลุ่มละ 8 คน รวม 16 คน
3. ตัวแปรที่ศึกษา
 - 3.1 ตัวแปรอิสระ ได้แก่ วิธีการจัดกิจกรรมกลุ่มและระยะเวลาในการทดลองดังนี้
 - 3.1.1 วิธีการจัดกิจกรรมกลุ่มโดยใช้เทคนิคการแบ่งปันความสำเร็จ

3.1.2 ระยะเวลาของการทดลองแบ่งเป็น 3 ระยะคือ ระยะทดลอง ระยะหลังการทดลอง และระยะติดตามผล

3.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ การเห็นคุณค่าในตนเอง

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. กิจกรรมกลุ่ม หมายถึง กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้สมาชิกกลุ่มร่วมกันวางแผน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มจะทำให้เกิดพัฒนาการการเห็นคุณค่าในตนเองของแต่ละบุคคล การวิจัยครั้งนี้มีสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มทดลอง จำนวน 8 คน

2. เทคนิคการแบ่งปันความสำเร็จ (success sharing) หมายถึง วิธีการที่ทำให้บุคคลเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้สึก เพื่อตระหนักถึงการมองตนเองด้านบวกด้วยการโน้มนำให้ค้นหาประสบการณ์ความสำเร็จในอดีตและปัจจุบันแล้วนำมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความสำเร็จซึ่งกันและกัน รวมทั้งชื่นชมความสำเร็จของตนเองและผู้อื่น เป็นผลให้เกิดการเลียนแบบแล้วนำไปปฏิบัติเพื่อยกระดับตนเอง ทำให้รู้สึกนึกคิดที่ดีต่อตนเอง รู้สึกว่าตนเองมีค่า มีความสามารถ มีความเชื่อมั่นในตนเองและเกิดการเห็นคุณค่าในตนเอง โดยมีกระบวนการสำคัญคือ 1) การใช้ภาษาเชิงบวก 2) การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความสำเร็จ 3) การยอมรับคำยกย่องชมเชย 4) การฝึกการกล้าแสดงออก 5) การได้รับการยอมรับนับถือ และ 6) ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

3. การเห็นคุณค่าในตนเอง (self-esteem) หมายถึง การที่บุคคลมีเจตคติและความรู้สึกเข้าใจตนเอง ยอมรับนับถือตนเองว่ามีความสำคัญ มีคุณค่า เชื่อมั่นในตนเองว่า สามารถกระทำสิ่งต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งบุคคลอื่นจะสามารถรับรู้ได้จากคำพูดและพฤติกรรมที่บุคคลนั้นแสดงออกมา

4. เยาวชนผู้ใช้สารเสพติด หมายถึง เยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดระยอง เพศชาย ในช่วงอายุ 15-18 ปี ซึ่งเคยใช้สารเสพติดประเภทยาบ้าและปัจจุบันไม่ได้ใช้สารเสพติด

5. กลุ่มทดลอง คือ เยาวชนชายผู้ใช้สารเสพติดในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดระยอง ซึ่งได้รับการปรึกษาโดยวิธีการแบ่งปันความสำเร็จ

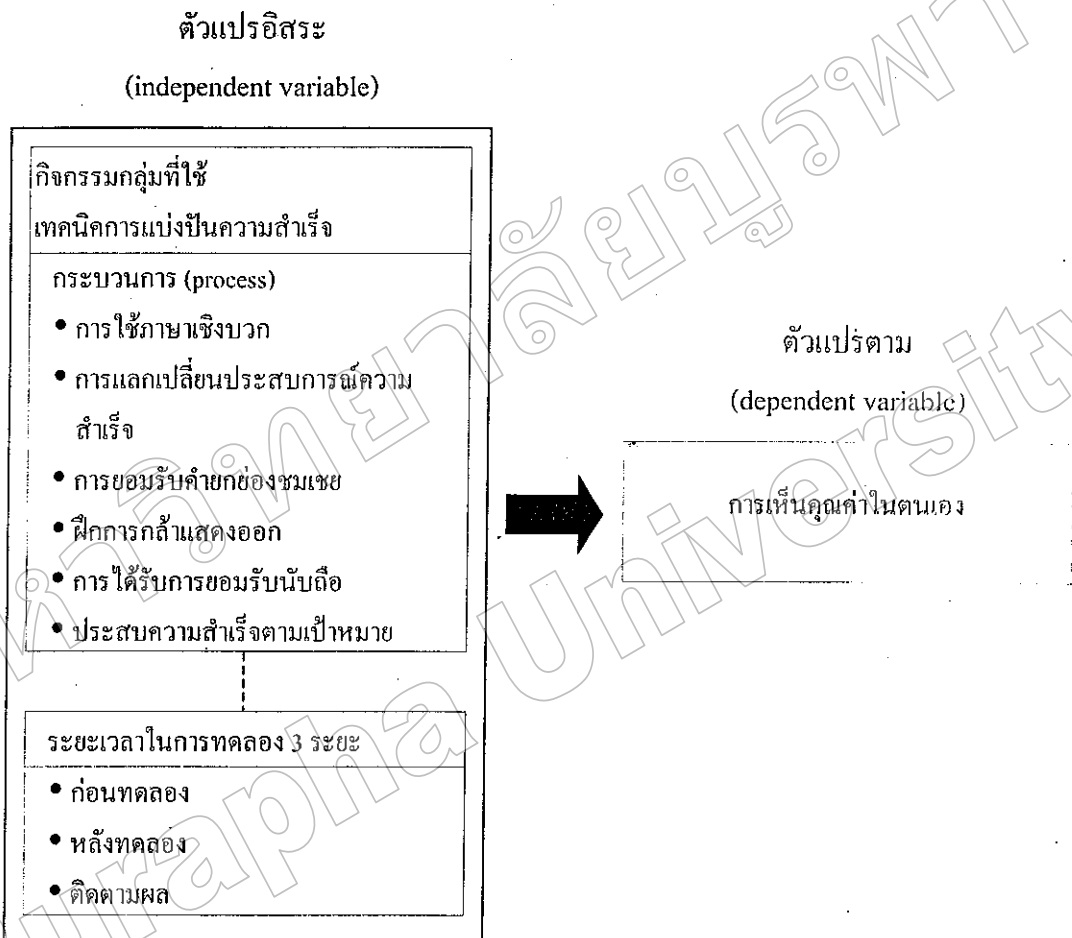
6. กลุ่มควบคุม คือ เยาวชนผู้ใช้สารเสพติดในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดระยอง ซึ่งใช้ชีวิตตามปกติและไม่ได้รับการปรึกษาโดยวิธีการแบ่งปันความสำเร็จ

7. ระยะของการทดลอง หมายถึง ระยะเวลาที่ให้เยาวชนตอบแบบประเมินการเห็นคุณค่าในตนเอง ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ

- 7.1 ระยะก่อนการทดลอง หมายถึง ระยะเวลาก่อนให้การทดลอง
- 7.2 ระยะหลังการทดลอง หมายถึง ระยะเวลาที่สิ้นสุดการทดลองทันที
- 7.3 ระยะติดตามผลการทดลอง หมายถึง ระยะเวลาที่สิ้นสุดการทดลองแล้ว 4

สรุปได้

ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดของการวิจัย